

SVEN DANIELSSON

Eländes elände

1. Bakgrunden

Om åtminstone något måste man tåga, när man skriver på ett begränsat utrymme. I min recension av Per Segerdahls bok hade jag inte den ambition som både Segerdahl och Lars Hertzberg verkar tycka att jag borde ha haft, nämligen att ge en utförlig beskrivning av det senaste halvseklens Wittgensteinreception på svenskt språkområde. Men det är ett intressant faktum, tyckte jag, att innan känsligare individer i de yngre generationerna instinktivt började uppfatta Marx som mer levande, så var Wittgenstein på god väg att bli en filosof på modet i svensk kulturdebatt. Vänstervågen avbröt processen, men bara för en tid. Den debatt 1959 jag nämnde är knappast tänkbar på DN:s kultursida tio år senare, men något snarlikt kunde kanske publiceras där i dag. Och det utrymme som den diskussion vi nu för fått i UNT skulle knappast ges till en debatt där bakgrundsnamnet var t ex Quine i stället för Wittgenstein, för att nämna en helt annan filosof utifrån vilken man också, fast på helt andra grunder, kunde kritisera de filosofer Segerdahl kritiserar. I en lokaltidning tyckte jag också det kunde vara befogat att nämna Segerdahls lokala lärofäder.

2. Avsikten

Att en filosof är på modet är förstås inget bra argument vare sig för eller mot hans filosofi. Avsikten med min recension av Segerdahls bok var inte heller något allmänt angrepp på Wittgensteins filosofi eller intresset för den. Min avsikt var angripa just boken. När Segerdahl tar recensionen för ett "ämnespolitiskt utspel" och "ett försök att miss-tänkliggöra det växande intresset för Wittgensteins filosofi" förefaller han mig överskatta sin betydelse. (När han på utsagda grunder antyder att jag brukat maktmedel mot honom överskattar han kanske min.)

Men också Hertzberg tycker att jag går till någon sorts allmänt angrepp mot de filosofer som inspirerats av Wittgenstein. Det var verkligen inte min avsikt, inte ens om man därmed förstår de filosofer som menar sig filosofera direkt i mästarens efterföljd. De är ju ofta sinsemellan djupt oeniga och behöver inte alla göra samma misstag som Segerdahl.

Det skulle överhuvud inte ha funnits anledning att uppmärksamma Segerdahls bok, om den inte hade presenterats som en lärobok. Den vänder sig enligt omslaget till studenter i språkfilosofi och språkvetenskap från B-nivå upp till forskarnivå. I den mån den når studenter utan förkunskaper riskerar den att ställa till direkt skada, inte genom att stimulera intresset för Wittgenstein, utan genom att ge en förvrängd bild av ett antal filosofer som både betytt mycket för den inomfilosofiska utvecklingen och hör till de av språkvetare oftast återopade. Det är inte sant att boken, som påstås på omslaget, presenterar och undersöker idéer hos fem moderna språkfilosofer. Det är inte sant att boken ger "en god introduktion till de grundläggande frågeställningarna inom semantik, meningsteori, talaktsteori och pragmatik."

Det förefaller som om också Lars Hertzberg tycker att detta är irrelevant. Han skriver: "... men bokens syfte är inte att avgöra vad Putnam, Searle, Davidson, Grice och Chomsky har tänkt eller inte tänkt: det är att göra oss medvetna om vissa djupt rotade förutsättningar som tenderar att styra vårt sätt att tänka på språket. Boken fungerar i den utsträckning läsaren igenkänner dessa tendenser hos sig själv. De fem filosoferna används för att åskådliggöra den här styrningen."

En huvudsynpunkt i min recension var, att om man skall använda dessa filosofer till detta, så bör man försöka ge något belägg för att de gjort förutsättningarna i fråga. Ifall det handlar om föreställningar som är djupt rotade hos oss alla, som Hertzberg säger, så finns det väl inget skäl att granska just språkfilosoferna i fråga, om inte förutsättningarna är särskilt tydliga eller särskilt betydelsefulla just hos dem. Och det bör man enligt min mening inte bara påstå utan vidare; det bör man försöka belägga. Men jag har förstås inte betvivlat att boken, så som Hertzberg med citat från kursutvärderingar visar, hos många läsare fungerar väl i den meningen att de efter läsningen tror att både de själva och de omtalade filosoferna lider av de skadliga tendenserna i fråga.

3. *Två detaljer*

Min allmänna kritik i detta avseende borde ju ha varit lätt att åtminstone i någon mån bemöta, om den hade varit oberättigad. Det kunde kanske räckt med en sidhänvisning eller två. Därutöver hade jag två mer speciella invändningar. Den ena var att Segerdahl med "språket" avser något mycket mer omfattande än vad de filosofer han kritiserar talar om. Han gör ju t ex på sidan 194 en skillnad mellan två språkbegrepp, som han säger, nämligen "A: *Språk som teknik eller verksamhet*. Tänk på leken i klassrummet där eleverna öppnar och stänger fönster. B: *Språk som system av uttrycksformer*: Tänk på systemet av tecken som skrivs på tavlan och som kunde vara olika i olika länder där leken förekommer." (Med "leken" avses ett exempel som jag utförligt återger i min recension.) Denna distinktion är enligt vad som sägs i slutorden på sidorna 205–206 av största vikt för samtliga språkfilosofiska problem som undersökts i boken. Segerdahl tror att de filosofer han behandlar utgår från antaganden om språk som uttrycksformer när de skall besvara frågor om språk i verksamhetsmeningen. Och det är klart att språk t ex inte kan ha mening genom att referera till något utomspråkligt om språket förstås i en mening som gör att det som refereras till är något inomspråkligt, därför att det är en del av verksamheten. Men ingenting talar ju för att referensteorier är avsedda för språk i någon sådan mening. Ett rimligt svar på min fråga varför de kritiserade språkfilosoferna skall antas tala om språk i denna vida mening kan inte gärna vara att det är vad Segerdahl vill tala om.

Den tredje kritiska punkten i min artikel handlade om Searles teori om löften, och där är Hertzberg lika oförstående som jag. Men Hertzberg har också kommit fram till att detta är den enda invändningen i sak jag har mot Segerdahl. Det beror på att han, egendomligt nog, tror att jag menar att om de kritiserade språkfilosoferna inte gjort de antaganden som Segerdahl kritiserar dem för, så är de eniga med Segerdahl. Lyckligtvis finns det ju en tredje möjlighet, nämligen att de varken har de ståndpunkter Segerdahl tror att de har eller de ståndpunkter Segerdahl har. Samma snäva syn på vilka alternativ som står till buds demonstrerar Segerdahl själv, när han triumferande meddelar att Putnam, påverkad av Wittgenstein, numera har övergett den ståndpunkt han intog i den text som boken anknyter till. Segerdahl tror att det betyder att han resonerat som Segerdahl.

Med det perspektivet är det kanske naturligt att Segerdahl också antar att jag med ordet "språkfilosofin" i rubriken "Språkfilosofins elände" refererade till Segerdahls filosofi. Det var inte min avsikt. Avsikten med rubriken var att karakterisera Segerdahls syn på den språkfilosofi han kritiserar.